

การอนุรักษ์และสืบทอดภูมิปัญญาการตีมีดอรัญญิกเพื่อพัฒนาท้องถิ่น
กรณีศึกษาบ้านต้นโพธิ์และบ้านไผ่หนอง ตำบลท่าช้าง อำเภอนครหลวง
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา¹

ปราโมทย์ นิตินันท์²
ผศ.ดร. มุฮัมหมัดอิลยาส หล้าปริง³
ผศ.ดร. ปรีชญา ชูมนาเสียว⁴
ดร.สุชาติ ศรียารัตน์⁵

บทคัดย่อ

การศึกษานี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ ศึกษาการอนุรักษ์และถ่ายทอดภูมิปัญญาการตีมีดอรัญญิก เพื่อพัฒนาท้องถิ่นของชุมชนอรัญญิก ตำบลท่าช้าง อำเภอนครหลวง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา เพื่อให้ทราบถึงการอนุรักษ์ภูมิปัญญาการตีมีดอรัญญิกและการพัฒนาในส่วนต่างๆของชุมชนตีมีดอรัญญิกเพื่อให้ชุมชนเข้มแข็งโดย เป็นชุมชนพึ่งตัวเอง กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษา คือ วิชาหกิจชุมชนกลุ่มมีดอรัญญิกวินัยรวายเจริญ 1 คน ประธานกลุ่มมีดอรัญญิก 1 คน นักวิชาการพัฒนาชุมชน 1 คน ประชาชนในชุมชนอรัญญิก 1 คน เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูล คือ รูปแบบในการศึกษาเป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ รูปแบบในการศึกษาเป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative study) โดยผู้ศึกษาใช้การสัมภาษณ์ ได้แก่ บุคคลที่เกี่ยวข้องกับการถ่ายทอดภูมิปัญญาการตีมีดอรัญญิก

คำสำคัญ : การอนุรักษ์และสืบทอดภูมิปัญญา การพัฒนาท้องถิ่น

¹บทความเรียบเรียงจากการศึกษาอิสระเรื่อง การอนุรักษ์และสืบทอดภูมิปัญญาการตีมีดอรัญญิกเพื่อพัฒนาท้องถิ่น : กรณีศึกษาบ้านต้นโพธิ์และบ้านไผ่หนอง ตำบลท่าช้าง อำเภอนครหลวง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ซึ่งได้ผ่านการสอบเรียบร้อยแล้ว โดยมีอาจารย์ที่ปรึกษา คือ ผศ.ดร. มุฮัมหมัดอิลยาส หล้าปริง

²นักศึกษานิพนธ์โท โครงการหลักสูตรรัฐศาสตรมหาบัณฑิต (สาขาวิชาสหวิทยาการเพื่อการพัฒนาท้องถิ่น) มหาวิทยาลัยรามคำแหง

³ผู้ช่วยศาสตราจารย์ คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง

⁴ผู้ช่วยศาสตราจารย์ คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง

⁵อาจารย์ประจำคณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง

บทนำ

1. ที่มาและความสำคัญ

ภูมิปัญญาเป็นความคิดทางสังคมที่สำคัญอย่างหนึ่งซึ่งสามารถดำรงอยู่ได้อย่างยาวนานและสังคมไทยเป็นสังคมเก่าแก่สังคมหนึ่งที่ปรากฏภูมิปัญญาจำนวนมาก โดยภูมิปัญญาเหล่านี้นอกจากแสดงออกถึงความเป็นไทย ความเป็นเอกลักษณ์อย่างหนึ่งแล้ว ยังเป็นเครื่องชี้วัดความเจริญและการพัฒนาการของคนไทยในชาติ เพราะภูมิปัญญานั้นถือว่าเป็นเรื่องละเอียดอ่อนซึ่งชาติที่เจริญแล้วมักมีสังคมที่สงบร่มเย็นไม่ระส่ำระสาย มีความเป็นอิสระจึงสามารถสร้างสรรค์และสั่งสมภูมิปัญญาเฉพาะตนขึ้นมาได้ (จักรพันธ์ โสมะเกษตริน, 2551, หน้า 1)

ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นสิ่งสำคัญหนึ่งต่อการพัฒนาชีวิต ความอยู่รอดของบุคคลทั้งทางเศรษฐกิจและสังคม เนื่องจากภูมิปัญญาชาวบ้าน เกิดจากความรู้ ประสบการณ์และแนวคิด ที่ชุมชนได้มีการถ่ายทอด สืบสานต่อกันมา ด้วยคนไทยแต่โบราณมีภูมิปัญญาที่ฉลาดล้ำลึกในการประดิษฐ์คิดค้นสร้างสรรค์ เพื่อใช้ประโยชน์จากสิ่งแวดล้อมและการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในท้องถิ่น เพื่อคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นโดยเฉพาะภูมิปัญญาด้านปัจจัยพื้นฐานแห่งการดำรงชีพภูมิปัญญาท้องถิ่นยังเกี่ยวข้องกับการที่มนุษย์ได้รู้จักการคิดค้นสิ่งที่อยู่ใกล้ตัวมาดัดแปลงให้เป็นสิ่งของเครื่องใช้ จากขั้นตอนที่ง่ายจนวิวัฒนาการสู่ความละเอียดอ่อน ประณีตงดงามจนสามารถสนองความต้องการของมนุษย์ได้ โดยเรียกสิ่งเหล่านี้ว่า หัตถกรรม การสร้างข้าวของเครื่องใช้ด้วยมือ เครื่องมือ และภูมิปัญญาเพื่อใช้สอยในชีวิตประจำวัน เครื่องใช้ในครัวเรือนถือเป็นสิ่งสำคัญในการดำรงชีวิตประจำวันของมนุษย์ พร้อมกับการพัฒนาวิธีการผลิตรูปแบบการตลาดสามารถกระจายอย่างทั่วถึงทั้งประเทศ จนเป็นสินค้าที่เชิญหน้าชูตาให้กับท้องถิ่น เช่น มีดอรัญญิก

ตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 2 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ชาวลาวเวียงจันทน์ได้อพยพมาตั้งถิ่นฐานอยู่บริเวณบ้านต้นโพธิ์และบ้านไผ่หนอง (ปัจจุบันคือพื้นที่ หมู่ที่ 6 และหมู่ที่ 7 ตำบลท่าช้าง อำเภอนครหลวง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา) ชาวลาวที่พากันอพยพมาส่วนใหญ่มีอาชีพทางช่าง มีช่างตีเหล็ก กับช่างทำทอง เหตุที่เลือกหมู่บ้านต้นโพธิ์และบ้านไผ่หนองเป็นที่ตั้งถิ่นฐานเพราะมีแหล่งวัตถุดิบที่สมบูรณ์ คือมีดงไม้ไผ่ขึ้นอยู่อย่างหนาแน่น มีหนองน้ำ และสภาพพื้นที่ถูกโอบด้วยค้ำน้ำของแม่น้ำป่าสักจนมีสภาพเกือบคล้ายกับเกาะขนาดใหญ่ ซึ่งไม้ไผ่เป็นวัสดุที่สำคัญในการสร้างบ้านพักอาศัย ทำด้ามมีด ด้ามค้อน และด้ามพะเนิน(คืออุปกรณ์คล้ายค้อนใช้ในการตีเหล็ก) และใช้เผาเป็นถ่านเพื่อเผาเหล็กให้ความร้อนสูงมากกว่าถ่านธรรมดา ไม่แตกเป็นลูกไฟ การคมนาคมทางน้ำก็สะดวกเนื่องจากแม่น้ำป่าสักไหลผ่าน ข้าวปลาก็อุดมสมบูรณ์ที่มาของชื่อเสียงของมีดอรัญญิก ในสมัยนั้นเมื่อผลิตมีดได้ก็ไม่ได้มีช่องทางการขายมากนัก ส่วนใหญ่ก็จะนำไปขายหมู่บ้านใกล้เคียง หรือแหล่งชุมชนที่มีการซื้อขายแลกเปลี่ยนสินค้า ชาวบ้านได้นำมีดที่ผลิตได้ไปขายโรงบ่อน อยู่ที่บ้านอรัญญิก ตำบลปากท่า

อำเภอท่าเรือ เมื่อคนซื้อไปใช้เห็นว่ามีคุณภาพดี จึงบอกกันต่อๆ มาว่าซื้อมาจากบ้านอรัญญิก จึงเรียกกันติดปากกันต่อมาจนถึงปัจจุบันในชื่อ มีดอรัญญิก

ช่างทำมีดอรัญญิก ขึ้นชื่อได้ว่าเป็นผู้มีความชำนาญในการตีเหล็กเป็นอย่างมาก ขั้นตอนการทำมีดทุกขั้นตอนต้องใช้ความรู้ ทักษะ และความชำนาญเฉพาะตัว ตั้งแต่การเลือกวัสดุ เช่น เหล็ก ถ่านที่ใช้ในการเผาเหล็ก การเผาเหล็กที่ได้คุณภาพเหมาะสมที่จะทำการตีขึ้นรูป (หลาบ) หรือ (ซ้า) หรือการใช้ค้อนตีเนื้อเหล็กที่เป็นรูปแล้วให้เรียบเป็นมันมีเนื้อแน่น (ให้) การแต่งให้ได้รูปเล่มที่สวยงาม การทาคมให้เหมาะสมกับชนิดการใช้งานของมีด และการชุบคมให้แข็งซึ่งเป็นสูตรลับและภูมิปัญญาที่สืบทอดและพัฒนาขึ้นมา บางชนิดสามารถใช้ฟันกระดูกหรือไม้ซาดโดยคมมีดไม่มีรอยบิ่นเลย

ในวันพฤหัสบดี ช่างขึ้น เดือนห้า หรือเดือนหก ของทุกปี ชาวบ้านต้นโพธิ์ และบ้านไผ่หนอง จะประกอบพิธีที่เรียกว่า พิธีไหว้ครูบูชาเตา ซึ่งทุกบ้านรู้ว่าเป็นพิธีที่สำคัญที่มีอิทธิพลต่อชีวิตจิตใจของชาวอรัญญิก โดยทุกบ้านจะทำการลงมือซ่อมเครื่องมือ เครื่องใช้ และทำความสะอาด เตาเผาเหล็ก จะต้องปั้งขึ้นมาใหม่ และเตรียมเครื่องสังเวยไหว้ครูครบครัน เพื่อประกอบพิธี โดยเมื่อประกอบพิธีเสร็จ ชาวบ้านจะนำอาหารคาวหวานไปเยี่ยมเยือนแลกเปลี่ยนกัน โดยถือว่าการไป คำคุณกัน ซึ่งผลพลอยได้ที่ได้รับก็คือ เครื่องมือเครื่องใช้ในการทำมีดจะอยู่ในสภาพดี ใช้งานได้อย่างมีประสิทธิภาพ เกิดความสามัคคีในหมู่บ้าน และสร้างจิตสำนึกแก่คนรุ่นใหม่ให้สืบทอดกิจกรรมต่อไป

สังคมยุคใหม่ทำให้ภูมิปัญญาท้องถิ่นถูกทำลาย การแก้ปัญหาในชุมชน จึงต้องสร้างเครือข่าย สร้างกระบวนการ เรียนรู้แบบบูรณาการร่วมกันในระดับรากหญ้า บนพื้นฐานของภูมิปัญญาท้องถิ่น และภูมิปัญญาสากล จะทำให้ชุมชนแก้ปัญหาได้ถูกจุด เป็นที่พึงแก่สังคม เป็นผลดีต่อการพัฒนาประเทศโดยรวม การแก้ปัญหาโดยใช้ภูมิปัญญาดั้งเดิมกับภูมิปัญญาใหม่ มีความเพียงพอในขอบเขตของเศรษฐกิจ พอเพียง โดยไม่สะสมส่วนเกิน และแบ่งปันความสุขให้แก่กันตามอัตภาพ สิ่งเหล่านี้ได้สืบทอดมา หลายชั่วอายุคนเป็นภูมิปัญญาดั้งเดิม แม้บางครั้งถูกมองว่าเป็นเรื่องที่ทวนกระแสหลัก แต่ภูมิปัญญาไทยเป็นองค์ความรู้ในมิติของการรวมเอาความดี ความจริง ความงาม มาบูรณาการกันเป็นองค์รวม (กัลยาณี ปฎิมาพรเทพ, 2548) ดังนั้น การดำรงอยู่ของสังคมไทย โดยเฉพาะพื้นที่ชนบทที่มีรากฐาน ทางด้านภูมิปัญญาท้องถิ่นในการอาศัยดำรงชีพคอยช่วยกันบุคคล และกลุ่มคนมีชีวิตที่ดี ซึ่งตั้งอยู่ บนพื้นฐานของประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณี แบบดั้งเดิม อาจกล่าวได้ว่าภูมิปัญญาเป็นเครื่องมือในการดำเนินชีวิตในทุกๆ วันของสังคมชนบทแต่ด้วยการเปลี่ยนแปลงของยุคสมัยจึงเป็นเป็นสิ่งที่จำเป็นที่จะต้องปรับเปลี่ยนภูมิปัญญาให้เกิดความสมดุลในการดำเนินชีวิตเพื่อสอดคล้องกับวิถีชีวิตสังคมเมือง

เมื่อเอ่ยคำว่า อรัญญิก คนทั่วไปจะนึกถึง มีด จึงนับได้ว่า มีดอรัญญิก เป็นมีดที่มีชื่อเสียง และเป็นที่รู้จักกันอย่างแพร่หลายมากที่สุดในประเทศไทยมาตั้งแต่โบราณกาล ทั้งนี้ เนื่องจากมีดอรัญญิกมี

คุณภาพดีเยี่ยม มีความคมและคงทนถาวร ฝีมือในการทำประณีตสวยงาม เป็นงานหัตถกรรม อุตสาหกรรมในครอบครัวที่สร้างชื่อให้แก่จังหวัดพระนครศรีอยุธยา จนทำให้ชาวบ้านในตำบลท่าช้าง ประกอบอาชีพทำมิดกันเป็นล่ำเป็นสัน ซึ่งแต่เดิมสังคมไทยเป็นสังคมเกษตร จึงจำเป็นต้องใช้มิด พลั่ว เสียม และพรวนในการทำไร่ถางป่า มิดจึงเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับสังคมไทยมาอย่างต่อเนื่อง

การตีมิดหรือการทำมิดอรัญญิก แม้ไม่ใช่อาชีพที่ผลิตปัจจัยยังชีพโดยตรงและไม่ใช่อาชีพที่อยู่ใน กระแสนิยม แต่ก็มียุคหนึ่งที่ยุคหนึ่ง ฝึกทักษะ รักษาและสืบทอด และประกอบเป็นอาชีพสืบต่อกัน มาหลายชั่วอายุคน ตลอดระยะเวลาที่ผ่านมาได้มีกระบวนการสร้างและสะสมองค์ความรู้ต่างๆ จน กลายเป็นภูมิปัญญา ที่สามารถสืบค้นถึงความต่อเนื่องของกลุ่มอาชีพนี้ได้ ตั้งแต่ยุคต้นของกรุง รัตนโกสินทร์เป็นต้นมา โดยแหล่งผลิตมิดอรัญญิกยังคงอยู่ในชุมชนเดิมที่ตั้งขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 2 คือ ชาวบ้านต้นโพธิ์และบ้านไผ่หนอง ในเขตตำบลท่าช้าง อำเภอนครหลวง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา และมีการประกอบอาชีพนี้ต่อเนื่องกันมาเกือบ 200 ปี สะท้อนให้เห็นว่าอาชีพการตีมิดอรัญญิกเป็น อาชีพที่มีความมั่นคง อยู่ในสังคมได้ไม่ว่าจะมีการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและการเมืองอย่างไรก็ตาม และที่สำคัญเป็นอาชีพที่มีศาสตร์เฉพาะ ซึ่งบรรพชนของชาวบ้านต้นโพธิ์และบ้านไผ่หนอง ได้เรียนรู้สั่ง สม ถ่ายทอด และรักษาไว้ให้ จนลูกหลานสามารถใช้ทำมาหากินเลี้ยงชีพมาจนถึงทุกวันนี้

ปัจจุบัน คนหนุ่มสาวรุ่นใหม่ของบ้านต้นโพธิ์และบ้านไผ่หนองมีโอกาสและสนใจที่จะเรียนรู้ ศาสตร์ปัจจุบันและศาสตร์สากล และเข้าสู่อาชีพในยุคสมัยใหม่มากกว่าที่จะสนใจเรียนรู้และประกอบ อาชีพการตีมิดซึ่งต้องใช้กำลังแรงงานมากและอยู่ในสภาพการทำงานที่เหน็ดเหนื่อยไม่สะดวกสบาย ช่างตีมิดอรัญญิกในปัจจุบันล้วนแต่เป็นช่างที่มีอายุมาก และใกล้จะวางมือในการประกอบอาชีพหรือ เปลี่ยนไปประกอบอาชีพอื่น เช่น การค้าขาย เป็นต้น เมื่อช่างปัจจุบันเลิกอาชีพไปจะทำให้อาชีพการตี มิดอรัญญิกขาดช่วงไป

อีกมุมหนึ่งอาจเห็นว่าแม้ช่างทำมิดอรัญญิกยุคปัจจุบันจะหมดไป การทำมิดอรัญญิกก็ยังคงอยู่ ต่อไปได้ โดยการนำเครื่องจักรมาใช้ในการตีมิดเพื่อลดขั้นตอนการผลิต ทดแทนฝีมือแรงงานคนที่มี ปริมาณถดถอยลงไป และเป็นการใช้เทคโนโลยีในการขยายการผลิตในระบบอุตสาหกรรมและการค้า สมัยใหม่ ในกรณีดังกล่าวถ้าเป็นเช่นนี้จริงหรือแม้แต่มีการนำเครื่องจักรมาใช้มากขึ้น ในอนาคต 10- 20 ปีข้างหน้า คุณค่าแห่งความเป็นมิดอรัญญิก ซึ่งผลิตโดยกรรมวิธีที่ใช้ภูมิปัญญาดั้งเดิมอาจสูญเสีย ไป และนั่นหมายถึงกาลเวลาที่ภูมิปัญญาดั้งเดิมของการตีมิดอรัญญิกจะสูญหายไปด้วย ซึ่งประเด็น เหล่านี้อยู่ในความคิดคำนึงของช่างทำมิดอรัญญิกและพยายามที่จะรักษาภูมิปัญญาของบรรพบุรุษไว้ เช่นกัน

วัตถุประสงค์

เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมาและวิธีการถ่ายทอดกระบวนการตีมีดอร์ญิกเพื่อพัฒนาท้องถิ่น
 ของชุมชนบ้านต้นโพธิ์และบ้านไผ่หนอง ตำบลท่าช้าง อำเภอนครหลวง จังหวัด
 พระนครศรีอยุธยา

ขอบเขตด้านพื้นที่และประชากร

การวิจัยเรื่อง การอนุรักษ์และสืบทอดถ่ายทอดภูมิปัญญาการตีมีดอร์ญิกเพื่อพัฒนา
 ท้องถิ่น ของชุมชนบ้านต้นโพธิ์และบ้านไผ่หนอง ตำบลท่าช้าง อำเภอนครหลวง
 จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

1.1 ด้านพื้นที่

บ้านต้นโพธิ์และบ้านไผ่หนอง ตำบลท่าช้าง อำเภอนครหลวง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

1.2 ขอบเขตด้านประชากร

ศึกษาจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน 7 คน ดังนี้

1. วิสาหกิจชุมชนกลุ่มมีดอร์ญิกวินัยรวยเจริญ	1 คน
2. ประธานกลุ่มมีดอร์ญิก	1 คน
3. นักวิชาการพัฒนาชุมชน	2 คน
4. ประชาชนในชุมชนออร์ญิก	3 คน

ขอบเขตด้านเนื้อหา

เพื่อศึกษาเพื่อศึกษาประวัติความเป็นมาและวิธีการถ่ายทอดกระบวนการตีมีดอร์ญิกเพื่อ
 พัฒนาท้องถิ่นของชุมชนบ้านต้นโพธิ์และบ้านไผ่หนอง ตำบลท่าช้าง อำเภอนครหลวง จังหวัด
 พระนครศรีอยุธยา

ขอบเขตด้านระยะเวลา

ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ทำการศึกษาและเก็บรวบรวมข้อมูลในช่วงเดือน กรกฎาคม 2561 –
 ตุลาคม 2561

แนวคิดที่เกี่ยวข้อง

แนวคิดเกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่น

แนวคิดเกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่น มีนักวิชาการหลายคน ได้ให้ความหมาย คำนิยามภูมิปัญญา
 ท้องถิ่นไว้ดังต่อไปนี้

ประพนธ์ เรืองณรงค์และเสาวลักษณ์ อนันตศานต์ (2545, หน้า 1) ได้ให้ความหมายไว้ว่า
 ภูมิปัญญาท้องถิ่น หมายถึง พื้นความรู้ ความคิด ความเชื่อ ความสามารถ ความชัดเจน และ
 ประสบการณ์ต่างๆ ที่คนเราสั่งสมและสืบทอดกันมาตั้งแต่อดีต ภูมิปัญญาคือรากเหง้าของความคิดที่

ทรงคุณค่าของบรรพบุรุษ คนปัจจุบันสามารถนำมาเรียนรู้และปรับตัวเพื่อพัฒนาตนเองและสังคมให้มีความสุขและก้าวหน้า

เอกวิทย์ ฌ กลาง (2544, หน้า 42) ได้ให้ความหมายไว้ว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่น หมายถึง ความรู้ ความคิด ความเชื่อ ความสามารถ ความชัดเจน ที่กลุ่มชนได้จากประสบการณ์ที่สั่งสมไว้ใน การปรับตัวและดำรงชีพในระบบนิเวศหรือสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมทางสังคม และวัฒนธรรมที่ได้มีการพัฒนาสืบกันมา

เสรี พงศ์พิศ (2529, หน้า 145) ได้ให้ความหมายไว้ว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่น หมายถึง พื้นเพ รากฐานของความรู้ของชาวบ้าน ความรู้ในที่นี้ไม่ได้หมายถึงแต่เพียงสิ่งที่คนทันสมัยเข้าใจกัน ซึ่งมัก เป็นความรู้เกี่ยวกับเรื่องนั้น เรื่องนี้ เรื่องเฉพาะต่างๆ เรารู้กันมากมาย แต่ก็ไม่สามารถเชื่อมโยงความรู้ ต่างๆ เหล่านั้นเข้าด้วยกันอย่างมีเอกภาพ ชาวบ้านรู้เพราะว่ามีชีวิตอย่างที่รู้ ความรู้ได้มาจากการ ดำเนินชีวิต คนสมัยใหม่รู้เพราะเล่าเรียนมาเยอะ แต่ระหว่างความรู้กับการดำเนินชีวิตเป็นคนละเรื่อง กัน เพราะโลกทัศน์ของคนสมัยนี้เป็นแบบแยกส่วน

สามารถ จันทรสุรีย์ (2536, หน้า 145) ได้ให้ความหมายไว้ว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่น หมายถึง พื้นเพ รากฐานของความรู้ของชาวบ้าน หรือความรู้ของชาวบ้านที่เรียนรู้และมีประสบการณ์สืบต่อกัน มา ทั้งทางตรง คือ ประสบการณ์ด้วยตนเอง หรือทางอ้อม ซึ่งเรียนรู้จากผู้ใหญ่หรือความรู้สะสมที่สืบ ต่อกันมา

ประเวศ วะสี (2534, หน้า 82) ได้ให้ความหมายไว้ว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่น หมายถึง การสะสม ประสบการณ์ของชีวิต สังคมในสภาพแวดล้อมที่แตกต่างกัน และการถ่ายทอดสืบต่อกันมาเป็น วัฒนธรรม เชื่อมโยงกันไปหมดทุกสาขาวิชา

ประเวศ วะสี (2536, หน้า 82-83) ได้กล่าวถึงลักษณะของภูมิปัญญาท้องถิ่น ดังนี้

1. มีความจำเพาะกับท้องถิ่น ภูมิปัญญาชาวบ้านหรือภูมิปัญญาท้องถิ่น สะสมขึ้นมาจากประสบการณ์ หรือความชัดเจนจากวิถีชีวิตและสังคมในท้องถิ่นหนึ่งๆ เพราะฉะนั้นภูมิปัญญาชาวบ้านจึงมีความ สอดคล้องกับเรื่องของท้องถิ่นมากกว่าภูมิปัญญาที่มาจากข้างนอก
2. มีความเชื่อมโยงหรือบูรณาการสูง ทั้งเนื้อเรื่องของกาย ใจ สังคมและสิ่งแวดล้อม เช่น ความเชื่อ เรื่องแม่ธรณี แม่คงคา แม่โพสพ ทำให้เกิดพิธีกรรมต่างๆขึ้น เช่น วิธีลอยกระทง พิธีแรกนาขวัญ พิธี ดังกล่าวเป็นการนำเอาธรรมชาติสื่อไปถึงส่วนลึกของหัวใจที่เชื่อมโยงไปสู่วัตถุประสงค์ โดยการสร้าง ความสัมพันธ์ที่ถูกต้องให้คนเคารพธรรมชาติเมื่อเคารพธรรมชาติแล้วก็จะไปเกิดการทำลาย
3. มีความเคารพผู้อาวุโส ภูมิปัญญาท้องถิ่นให้ความสำคัญแก่ประสบการณ์ผู้อาวุโส ผู้อาวุโสเป็นผู้มี ประสบการณ์มากกว่าจึงให้ความเคารพผู้อาวุโส

สรุปได้ว่า ลักษณะของภูมิปัญญาท้องถิ่น หมายถึง ความรู้ ทักษะ ความเชื่อ และพฤติกรรม ที่ ได้มีการสืบทอดกันมาอย่างยาวนาน ซึ่งสั่งสมมาจากประสบการณ์จริงของชีวิต สังคมและใน สภาพแวดล้อมที่แตกต่างกัน และถ่ายทอดสืบต่อกันมาเป็นวัฒนธรรม แสดงถึงความสัมพันธ์ ระหว่าง คนกับคน คนกับธรรมชาติแวดล้อม และคนกับสิ่งเหนือธรรมชาติ

แนวคิดเกี่ยวกับการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น

ภูมิปัญญาเป็นเรื่องของการสืบทอดประสบการณ์ จากอดีตถึงปัจจุบันที่เป็นไปอย่างต่อเนื่องและไม่ขาดสาย เป็นธรรมชาติของชาวบ้านที่เชื่อมโยงประวัติศาสตร์สืบทอดกันมาได้ขาดเป็นลักษณะของความสัมพันธ์ภายในโดยชาวบ้านเอง ภูมิปัญญาจึงนับเป็นความคิดทางสังคม(Social Thought) ที่สำคัญอย่างหนึ่ง ทั้งในลักษณะที่เป็นนามธรรม คือ ปรัชญาแนวทางในการดำเนินชีวิต และในลักษณะที่เป็นรูปธรรมซึ่งเป็นเรื่องเฉพาะด้าน เช่น การทำมาหากิน ศิลปะ ดนตรี ทัศนกรรม และสิ่งอื่นๆ ซึ่งในสังคมใดที่มีการดำรงอยู่มายาวนานย่อมจะต้องมีภูมิปัญญาด้วยกันทุกสังคม ระบบดังกล่าวจะประกอบด้วยลักษณะและระบบ ความรู้ การสั่งสมและการเข้าถึงความรู้ การถ่ายทอดความรู้ และระบบความรู้ รวมทั้งการสร้างสรรค์และปรับปรุงภูมิปัญญาความรู้ นอกจากนี้ชาวบ้านทุกหมู่เหล่าได้ใช้สติปัญญาของตนสั่งสมความรู้และประสบการณ์เพื่อการดำรงชีพมาโดยตลอด และย่อมถ่ายทอดจากคนรุ่นหนึ่งไปสู่คนอีกรุ่นหนึ่งอย่างต่อเนื่องด้วยวิธีการต่าง ๆ ที่แตกต่างกันไปตามสภาพแวดล้อมของแต่ละท้องถิ่นทั้งทางตรงและทางอ้อม โดยอาศัยศรัทธาทางศาสนา ความเชื่อถือผีต่าง ๆ ความเชื่อบรรพบุรุษเป็นพื้นฐานในการถ่ายทอดเรียนรู้สืบทอดกันมาจาบรรพบุรุษในอดีตถึงลูกหลานในปัจจุบัน (สกุลพร หศิภาพร, 2532, หน้า 73)

แนวคิดเกี่ยวกับการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น มีนักวิชาการหลายคน ได้กล่าวถึง ดังนี้

ปฐม นิคมานนท์ (2535, หน้า 34) ได้กล่าวถึง การถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น ว่าหมายถึงวิธีการส่งต่อความรู้ ความชำนาญ หรือค่านิยมที่มีอยู่ไปยังบุคคลอื่น อาจเป็นเครือญาติหรือสมาชิกคนอื่นในชุมชนก็ได้ อาจจะเป็นการถ่ายทอดโดยตรง โดยทางอ้อมด้วยการตั้งใจหรือไม่ตั้งใจ มีการเรียกค่าตอบแทนหรือไม่ก็ได้

เวกวรพันธ์ ฉ่ำสันเทียะ (2541, หน้า 12) ได้กล่าวถึง การถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น ว่าหมายถึง การที่ผู้สอนได้ใช้กระบวนการต่างๆ เพื่อให้ผู้เรียนได้เรียนรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยวิธีการจัดการเรียนการศึกษา ที่จะให้ผู้เรียนรู้จากการให้โรงเรียนเป็นศูนย์กลางจากชุมชนท้องถิ่นจากเครือข่ายส่วนกลางโดยผ่านทางสื่อ

แนวคิดเกี่ยวกับชุมชนเข้มแข็งและชุมชนพึ่งตนเอง

แนวคิดชุมชนเข้มแข็งและพึ่งตนเองได้ถือเป็นแนวคิดเป้าประสงค์หลักของการพัฒนาประเทศในปัจจุบันเพราะหลายฝ่ายที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาเริ่มมีความเห็นสอดคล้องกันแล้วว่าการจะพัฒนาประเทศให้เข้มแข็งได้นั้นต้องเริ่มที่การหนุนเสริมสนับสนุนให้ชุมชนท้องถิ่นสามารถพัฒนาตนเองได้อย่างเข้มแข็งและสามารถพึ่งตนเองได้ อย่างไรก็ตามการพัฒนาตนเองให้มีความเข้มแข็งและพึ่งตนเองได้ของชุมชนนั้นมืองค์ประกอบหลายประการด้วยไม่ว่าจะเป็นการมีโครงสร้างชุมชนที่ดี ชุมชนมีกระบวนการเรียนรู้ด้วยตนเอง มีผู้นำที่มีความเป็นผู้นำที่ดี และที่สำคัญคือในชุมชนนั้นต้องมีกลุ่มและองค์กรชุมชนที่เข้มแข็งอีกด้วย ซึ่งถือเป็นกลไกสำคัญในการขับเคลื่อนการพัฒนาชุมชนให้มีความเข้มแข็ง และพึ่งตนเองได้อย่างยั่งยืน

สำหรับแนวคิดและการหนุนเสริมความเข้มแข็งของชุมชนโดยภาครัฐนั้นได้ปรากฏในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติของไทยมาโดยลำดับและเด่นชัดขึ้นตั้งแต่แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 8 (2540-2544) เป็นต้นมา ซึ่งมีหลักการ กระบวนการ และแนวทางการหนุนเสริมความเข้มแข็งของชุมชนโดยสังเขป ดังต่อไปนี้ (โกวิทย์ พวงงาม, 2553, หน้า 232-234)

แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 8 (2540-2544) ได้กำหนดยุทธศาสตร์การสร้างเสริมความเข้มแข็งของชุมชน โดยให้ความสำคัญกับการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนให้เข้มแข็งด้วยชุมชนเองซึ่งชุมชนจะพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนให้เข้มแข็งได้มีองค์ประกอบที่สำคัญคือ ชุมชนต้องมีความพร้อมในเบื้องต้น และมีภาคเอกชน องค์กรพัฒนาเอกชนเข้ามาช่วยสนับสนุนเพื่อให้เติบโตอย่างมั่นคง และเป็นฐานสำหรับการพัฒนาไปสู่ด้านอื่น ๆ ต่อไป ขณะเดียวกันภาครัฐจะมีส่วนสนับสนุนในการเตรียมความพร้อมของชุมชนและองค์กรชุมชน การสนับสนุนเงินทุนแก่ชุมชน รวมทั้งสร้างบรรยากาศและการจูงใจให้ภาคธุรกิจเอกชนและองค์กรพัฒนาเอกชน รวมทั้งสถาบันการเงินที่จะเข้ามาหนุนเสริมด้านอื่น ๆ อาทิ การพัฒนาทักษะ การบริหารจัดการและการตลาด เป็นต้น ซึ่งมีแนวทางหลัก ๆ ในแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 8 ดังกล่าว ดังนี้

1. การเตรียมความพร้อมของชุมชน
2. การเพิ่มศักยภาพขององค์กรชุมชน
3. การสนับสนุนธุรกิจเอกชนให้เข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาธุรกิจชุมชนตามความพร้อม ความถนัด และความสมัครใจในแต่ละองค์กรธุรกิจ
4. การสนับสนุนแหล่งเงินทุนสำหรับการพัฒนาชุมชน
5. การเพิ่มบทบาทของภาครัฐในการส่งเสริมความเข้มแข็งขององค์กรชุมชน
6. สนับสนุนกระบวนการเรียนรู้และขยายเครือข่ายการเรียนรู้ของประชาชนและชุมชนในชนบท

นอกจากนี้ในแผนพัฒนาฯ ยังได้สนับสนุนให้ประชาชนทั้งในเมืองและชนบทรวมตัวกันอย่างเข้มแข็ง และสามารถเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการเรื่องของตนเอง ชุมชน และสังคมได้ในทุกมิติ โดยมีประเด็นสำคัญคือ

1. สนับสนุนการรวมกลุ่มของชุมชนในทุกรูปแบบ อาทิ
 - 1.1 ให้ความรู้ ความเข้าใจที่ถูกต้องเกี่ยวกับการรวมตัวกันของชุมชน ทั้งในเรื่องสิทธิหน้าที่บทบาทขององค์กรชุมชน รวมทั้งทักษะในการพัฒนาองค์กรให้สามารถดำเนินการได้อย่างมีประสิทธิภาพ เช่น ทักษะการบริหารจัดการองค์กร ทักษะในการบริหารจัดการการเงินและสิ่งแวดล้อม เป็นต้น
 - 1.2 กระตุ้นให้เกิดการรวมตัวของชุมชน ทั้งในรูปแบบที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการเช่น กลุ่ม ชมรม สหกรณ์ออมทรัพย์ หรือ องค์กรในรูปแบบต่าง ๆ ที่เหมาะสมกับบริบทของชุมชนและชุมชนมีส่วนร่วมในการก่อตั้ง
2. ส่งเสริมการสร้างเครือข่ายชุมชนอย่างกว้างขวาง อาทิ
 - 2.1 สนับสนุนให้องค์กรชุมชนประสานเครือข่ายการพัฒนาทั้งในพื้นที่ใกล้เคียง ทั้งในระดับจังหวัด ระดับภูมิภาค และระหว่างภูมิภาค เพื่อให้มีการประสานผลประโยชน์แลกเปลี่ยนความรู้และร่วมมือกันทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม รวมทั้งอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ ตลอดจนจัดการ

ปัญหาของชุมชนร่วมกัน เช่น ปัญหาป่าชุมชน ปัญหาสิ่งแวดล้อม ปัญหาการดูแลทรัพย์สินสาธารณะ และความปลอดภัยของชุมชน และปัญหาการเอาเปรียบกันในชุมชน เป็นต้น

2.2 สร้างกลไกการประสานเครือข่ายการพัฒนาชุมชน ระหว่างประชาชน องค์กรชุมชนหน่วยงานภาครัฐและเอกชน ทั้งในระดับพื้นที่และส่วนกลางอย่างเป็นรูปธรรมรวมทั้งสร้างเครือข่ายข้อมูลระหว่างองค์กรต่าง ๆ เพื่อให้ประชาชนได้รับข่าวสารอย่างทั่วถึงและเป็นจริง

2.3 เสริมสร้างเครือข่ายการประสานงานขององค์กรชุมชนในเมืองกับชุมชนในชนบท

2.4 สนับสนุนให้องค์กรชุมชนใช้กลไกทางสังคมเป็นเครื่องมือในการพัฒนาท้องถิ่น และเสริมสร้างความสามัคคีภายในชุมชน โดยให้มีการทำกิจกรรมร่วมกัน เช่น การฟื้นฟูประเพณี วัฒนธรรมอันดีงาม การทอดผ้าป่าต้นไม้ การสืบชะตาลำน้ำ รวมถึงการรณรงค์สร้างจิตสำนึกและค่านิยมที่ดีในการเคารพสิทธิมนุษยชน การอยู่ร่วมกันอย่างสันติ การมีวินัยและวิถีประชาธิปไตยด้วย

วิธีดำเนินการศึกษา

การศึกษาในครั้งนี้ใช้รูปแบบในการศึกษาเป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative study) โดยผู้ศึกษาใช้การสัมภาษณ์แบบเชิงลึก (interview) ได้แก่ บุคคลที่เกี่ยวข้องการถ่ายทอดภูมิปัญญาการตีมีดอรัญญิกโดย มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการถ่ายทอดภูมิปัญญาการตีมีดอรัญญิกเพื่อพัฒนาท้องถิ่น โดยศึกษาบ้านต้นโพธิ์และบ้านไผ่หนอง ตำบลท่าช้าง อำเภอนครหลวง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

ผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญ (Key-informants) ในการวิจัยครั้งนี้ จำนวน 7 คน ดังนี้ ประธานวิสาหกิจชุมชนกลุ่มมีดอรัญญิกวินัยรอยเจริญ จำนวน 1 คน ประธานกลุ่มมีดอรัญญิก จำนวน 1 คน นักวิชาการพัฒนาชุมชน จำนวน 2 คน ประชาชนในชุมชนอรัญญิก จำนวน 3 คน

การวิเคราะห์ข้อมูล

ในการศึกษาเรื่อง การอนุรักษ์และสืบทอดภูมิปัญญาการตีมีดอรัญญิกเพื่อพัฒนาท้องถิ่น บ้านต้นโพธิ์และบ้านไผ่หนอง ตำบลท่าช้าง อำเภอนครหลวง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ผู้วิจัยได้ใช้การวิจัยเชิงคุณภาพในรูปแบบของการพรรณนาวิเคราะห์ (Descriptive Analysis) โดยผู้วิจัยนำข้อมูลมาวิเคราะห์ เรียบเรียง และพรรณนา เมื่อผู้วิจัยได้ข้อมูลหลักจากการสัมภาษณ์จากผู้ให้ข้อมูลหลักแล้วจากนั้นจึงนำข้อมูลมาเรียบเรียง วิเคราะห์ เพื่อหาข้อสรุป

บทสรุปและข้อเสนอแนะ

สรุปผลการศึกษา

การวิเคราะห์ข้อมูลสำหรับการศึกษาในครั้งนี้ผู้วิจัยใช้วิธีการเชิงพรรณนา โดย เก็บข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่าง จำนวน 7 คน กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่เป็นเพศชายจำนวน 6 คน และหญิงจำนวน 1 คน ส่วนใหญ่อายุเฉลี่ย 35 – 65 ปี ระดับการศึกษา ประถมศึกษา จำนวน 3 คน มัธยมศึกษา จำนวน

2 คน และระดับปริญญาตรี จำนวน 2 คน มีรายได้เฉลี่ยต่อเดือน ประมาณ 10,000 - 20,000 จำนวน 3 คน และ 20,000 - 30,000 จำนวน 2 คน และมากกว่า 30,000 ขึ้นไป จำนวน 1 คน ผลการใช้การสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่างเกี่ยวกับการอนุรักษ์และสืบทอดภูมิปัญญาการตีมีด อัญญาญิกเพื่อการพัฒนาท้องถิ่น นั้นในแต่ละหัวข้อมีรายละเอียด ดังนี้

ตอนที่ 2 ที่มาของการถ่ายทอดภูมิปัญญาการตีมีดอัญญาญิก

จากการสัมภาษณ์ คุณวินัย ยินดีวิทย์ อายุ 65 ปี 162/3 หมู่ 7 ตำบลท่าช้าง อำเภอนครหลวง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา 13260 ปัจจุบันประกอบอาชีพธุรกิจมีดอัญญาญิก คุณวินัยได้กล่าวว่า มีดอัญญาญิก ชื่อนี้หากมองผิวเผินคนอาจเข้าใจว่ามีดอัญญาญิกต้องมีต้นกำเนิดมาจากหมู่บ้านอัญญาญิก ในเขตอำเภอท่าเรือ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา แต่จริงๆแล้วไม่ใช่อย่างที่ทุกคนคิด เพราะจุดกำเนิดที่แท้จริงของมีดอัญญาญิกชั้นดี ยี่ห้อดังอัญญาญิกกลับอยู่ที่ “บ้านไผ่หนอง” และ “บ้านต้นโพธิ์” ตำบลท่าช้าง อำเภอนครหลวง ในจังหวัดเดียวกัน

คุณวินัย รวยเจริญ ได้รับภูมิปัญญาการตีมีดมาจาก พ่อแม่ซึ่งสืบทอดกันมาตั้งแต่บรรพบุรุษ โดยคุณวินัยได้พูดให้ฟังว่าเริ่มทำมีดตั้งแต่อายุ 10 ปี ถูกปลูกฝังจากการสั่งสอนและบอกเล่าให้เห็นถึงคุณค่าและความสำคัญของอาชีพการทำมีดอัญญาญิก ตนเองก็รู้สึกภูมิใจในภูมิปัญญาและเล็งเห็นถึงความสำคัญของภูมิปัญญาการตีมีดและอาชีพการตีมีดจึงสืบทอดมาจนถึงปัจจุบันและยังสร้างรายได้ให้กับครอบครัวและคนในชุมชนอีกด้วย ตนจึงนำภูมิปัญญาที่ตนได้จากพ่อแม่มาถ่ายทอดให้กับลูกหลานและคนอื่นๆ ที่ต้องการจะเรียนรู้ภูมิปัญญาการตีมีดอัญญาญิก “มีดอัญญาญิก” แบ่งเป็น 4 ตระกูลใหญ่ๆ ได้แก่ มีดทำครัว มีดเกษตร มีดที่ใช้ในการเดินป่า และมีดประเภทสวยงาม ซึ่งมีความโดดเด่นของมีดอัญญาญิกอยู่ที่ความคงทนถาวร รูปร่างสวยงาม แฉมราคาก็มีให้เลือกตามกำลังทรัพย์ ตั้งแต่ 10 บาทไปจนถึง 30,000 บาท

คุณวินัย ได้กล่าวว่าการพัฒนาของมีดอัญญาญิกตั้งแต่สมัยโบราณจนถึงปัจจุบันนั้นก็เปลี่ยนไปตามยุคตามสมัย ในสมัยก่อนก็จะขายมีดเพื่อทำการเกษตรและใช้ในครัวเรือนเท่านั้น ซึ่งจะเป็นที่รู้จักกันในแค่ชุมชนหรือในหมู่บ้านใกล้เคียงเท่านั้น ต่อมาพอในยุคกลาง คนจีนที่ล่องเรือมาตามแม่น้ำป่าสักได้มาเห็นผลิตภัณฑ์มีดอัญญาญิกจึงได้ชักชวนและได้นำมีดอัญญาญิกไปขายที่สำเพ็ง กรุงเทพฯ จึงเป็นจุดเริ่มต้นที่จะติดต่อนำไปขายยังภูมิภาคต่างๆ โดยการนำสินค้าไปขายแล้วเสนอขายตามสถานที่ต่างๆ ทั่วประเทศ จึงทำให้มีการขยายตัวเริ่มกว้างมากขึ้น ต่อมาได้มีความคิดที่จะทำมีดในรูปแบบใหม่ๆ เช่น มีดเดินป่า, มีดสวยงาม, ดาบซามูไร, หรือแม้แต่อาวุธโบราณในสมัยเก่าของนักรบโบราณ จึงทำให้เป็นที่รู้จักของคนไทยและชาวต่างชาติ คุณลุงเล่าให้ฟังว่าที่ตลาดนัดสวนจตุจักรก็เป็นอีกแหล่งหนึ่งที่น่าสินค้าจากร้านคุณลุงไปขายที่นั่น ทำให้ชาวต่างชาติที่เข้ามาเที่ยวในประเทศไทยนั้นซื้อกลับไปยังประเทศของเขา คุณลุงเล่าให้ฟังอีกว่าในระยะเวลาไม่นานนักก็มีหน่วยงานราชการได้เข้ามาให้การส่งเสริมและแนะนำช่องทางในการนำสินค้าไปขายและแสดงขบวนการผลิตยังสถานที่ต่างๆ ซึ่งมีโอกาสได้พบปะกับพ่อค้าทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติ คุณลุงบอกว่าทางราชการได้ส่งลามาเจรจา เพราะเขาสนใจในสินค้าผลิตภัณฑ์ของอัญญาญิกเป็นอย่างมากเพื่อจะนำสินค้าไปขายยังต่างประเทศ เช่น ประเทศมาเลเซีย ประเทศเวียดนาม และอีกหลายๆ ประเทศในภูมิภาคอาเซียนรวมถึงยุโรปอีก

ด้วย หลังจากที่ผมสัมภาษณ์เสร็จแล้วลุงได้บอกว่าต้องรีบเตรียมของ ไปแสดงสินค้าที่เมืองทองธานี โดยทางกรมพัฒนาชุมชนให้นำสินค้าไปแสดงในงาน OTOP ซึ่งได้สนับสนุนเป็นเงิน 20,000 บาท โดยการไปแต่ละครั้งนั้นก็ต้องเตรียมอุปกรณ์หลายอย่างในการออกงาน โดยแต่ละครั้งก็จะนำสินค้าไปขาย ไปแสดงกรรมวิธีการผลิตมีดอรัญญิก เพื่อให้เห็นถึงการถ่ายทอดอัตลักษณ์ต้นกำเนิดและภูมิปัญญา การตีมีดอรัญญิกให้กับคนรุ่นหลังได้เห็นคุณค่าของมีดอรัญญิก ซึ่งเป็นสมบัติทางภูมิปัญญาและมีประวัติศาสตร์อันยาวนานควรที่จะรักษาไว้ คุณลุงยังบอกอีกว่าการทำเช่นนี้ มันก็แค่เป็นส่วนหนึ่งของการอนุรักษ์และสืบทอดภูมิปัญญาการตีมีดอรัญญิก แต่ที่สำคัญนั้นคุณลุงอยากให้คุณรุ่นหลังหันมาให้ความสนใจมากกว่านี้ จึงได้จัดทำพินิจภัณฑ์เล็กๆ ขึ้นเพื่อเป็นศูนย์เรียนรู้ให้กับนักท่องเที่ยวและผู้ที่มีความสนใจเกี่ยวกับประวัติศาสตร์และต้นกำเนิดมีดอรัญญิกได้ทำเป็นศูนย์เรียนรู้ในชุมชนมีประวัติความเป็นมาของมีดอรัญญิก โดย แสดงอัตลักษณ์ของชุมชนที่มาของมีดอรัญญิก คุณลุงบอกว่ารู้สึกภูมิใจที่ได้เกิดเป็นคนอรัญญิกและได้มีโอกาสได้อุรักษ์สืบทอดภูมิปัญญาการตีมีดอรัญญิกจากบรรพบุรุษ คุณลุงยังรู้สึกเป็นห่วงว่าถ้าหมดยุคคุณลุงไปแล้วลูกหลานคนอรัญญิกแท้ๆ จะเลิกสนใจการตีมีดเพราะว่ามันเป็นงานที่หนักไม่สบายเหมือนการทำงานในห้องแอร์

ปัจจุบัน คุณวินัยรวย ยินดีวิทย์ เป็นเจ้าของกิจการมีดอรัญญิกรายใหญ่ และเป็นประธานกลุ่มมีดอรัญญิก โดยชื่อกลุ่มมีดวินัยรวยเจริญ ก่อตั้งขึ้นโดยนายวินัย ยินดีวิทย์ ผู้ประกอบธุรกิจร้านจำหน่ายมีดอรัญญิกส่วนตัว จนในปี พ.ศ.2541 ทางราชการได้ดำเนินนโยบายสนับสนุนการ ท่องเที่ยวไทย ภายใต้ชื่อ Amazing Thailand และได้ขอความร่วมมือจากผู้ประกอบการต่างๆ ในชุมชนช่วยกันปรับปรุงสภาพหมู่บ้าน เพื่อเตรียมต้อนรับผู้มาเยือน ทางร้านวินัยรวยเจริญ ซึ่งในขณะนั้นเป็นร้านจำหน่ายสินค้ามีดอรัญญิกครบเกือบทุกประเภท จึงหาวิธีดึงดูดความสนใจและจัดกิจกรรมสาธิตการตีมีดให้ผู้มาเยือนได้เยี่ยมชมและศึกษาดูงานอย่างใกล้ชิดจนกระทั่งถึงทุกวันนี้

2. คุณพยนต์ ทรัพย์มีชัย อายุ 59 ปี อยู่บ้านเลขที่ 170/3 หมู่ 6 ต.ท่าช้าง อ.นครหลวง จ.พระนครศรีอยุธยา กล่าวว่า ตนมีอาชีพตีมีดกว่า 40 ปี ซึ่งได้วิชาการตีมีดตกทอดมาจากบิดามารดา เดิมมารดาเป็นคนนครหลวงเวียงจันทร์ ประเทศลาว แต่บิดาเป็นคนบ้านต้นโพธิ์แต่กำเนิด นายพยนต์กล่าวว่า ตนทำมีดได้วันละ 30 เล่ม โดยไปฝากขายตามร้านต่างๆ ในราคาค่าเล่มละ 50 บาท ซึ่งทางร้านก็จะนำไปขายเพื่อเอากำไรต่อในราคาเล่มละ 150 บาท สำหรับตนมีลูก 4 คน ตนได้คอยสอนให้ลูกเห็นถึงคุณค่าของอาชีพการทำมีดอรัญญิกว่ามีความสำคัญอย่างไรและมีความหน้าภาคภูมิใจมากแค่ไหน แต่ลูกหลานแต่ละคนปัจจุบันไม่มีใครสนใจสืบทอดวิชาตีมีด เมื่อเรียนจบออกมาก็ไปทำงานโรงงานและขายของกันหมดจึงไม่มีใครมาทำแทน ถ้าหากใครสนใจที่จะเรียนรู้การทำมีด ตนก็ยินดีสอนให้โดยไม่คิดเงินค่าสอนแม้แต่บาทเดียว เพื่อจะได้มีคนสืบทอดความรู้ความสามารถในการตีมีดทำเคียว กลัววิชาจะสูญหายไป ซึ่งจุดเด่นของช่างตีมีดแต่ละคนจะไม่เหมือนกัน ต่างคนต่างมีเอกลักษณ์เป็นของตนเองแตกต่างกันออกไป สำหรับช่วงนี้ตนได้ผลิตเองและนำไปขายเองที่ร้านค้าที่แยกวรเชษฐ์ที่ทางพัฒนาชุมชนจังหวัดได้จัดสถานที่ไว้ให้ชาวบ้านที่มีสินค้าโอท็อปนำไปวางขาย

เมื่อวันที่ 14 พ.ค. 2539 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ จะเสด็จพระราชดำเนินทรงเยี่ยมประชาชนชาวจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ณ ทุ่งมะขามหย่อง ต.บ้านใหม่ อ.พระนครศรีอยุธยา จ.พระนครศรีอยุธยา ต่างปลาบปลื้มดีใจ เตรียมไปรับเสด็จพร้อมเร่งตีมีดและเคียวเพื่อนำไปแสดงและถวายแด่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ซึ่งนายพยงค์ ทรัพย์มีชัย ได้ทำเคียวเกี่ยวข้าว เรียกว่าเคียวนกกกระสา ซึ่งด้ามเคียวทำด้วยมุกอย่างสวยงาม โดยฝีมือช่างนก อยู่ที่บ้านหนองปลิง ส่วนที่สันโค้งของเคียวนั้นจะแกะสลักเป็นลายไทย ซึ่งใช้เวลาทำประมาณ 2 อาทิตย์ และได้เข้าถวายแด่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ สร้างความปลาบปลื้มให้แก่ตนเองและวงศ์ตระกูล ซึ่งมีความประทับใจว่าครั้งหนึ่งในชีวิตได้ทำเคียวเกี่ยวข้าวถวาย และได้เก็บภาพถ่ายที่ทั้ง 2 พระองค์ได้ถือเคียวที่ตนทำด้วยฝีมือของตัวเองตอนเสด็จเกี่ยวข้าวที่ทุ่งมะขามหย่อง ไว้ที่บ้านเพื่อเป็นสิริมงคลแก่ครอบครัวอีกด้วย

3. คุณบุญสม ศรีสุข ครูช่างศิลป์หัตถกรรม พ.ศ.2555 ช่างเครื่องโลหะ พระนครศรีอยุธยา ผลิตภัณฑ์ มีดอรัญญิก อาศัยอยู่บ้านเลขที่ 190/2 ม.6 ม.ต้นโพธิ์ ต.ท่าช้าง อ.นครหลวง จ.พระนครศรีอยุธยา ตั้งแต่กำเนิด ซึ่งตนกล่าวว่า ตนได้รับภูมิปัญญาการตีมีดมาจาก พ่อแม่ ที่สืบต่อกันมารุ่นสู่รุ่นโดยเริ่มจากการบอกเล่าและก็คลุกคลีกับมีดอรัญญิกมาตั้งแต่เด็ก มันจึงเป็นภูมิปัญญาที่ซึมซับเราทำให้เราไม่สามารถทิ้งได้และตนก็จะคอยสั่งสอนลูกหลานเสมอให้เห็นถึงคุณค่าความสำคัญของมีดอรัญญิก และยังกล่าวอีกว่าทุกครัวเรือนในหมู่บ้านต้นโพธิ์ก็จะสอนลูกหลานเช่นนั้น ทุกครัวเรือนต่างได้รับการถ่ายทอดวิชาการทำมีดมาจากบรรพบุรุษเดียวกัน รวมถึงการรักษาประเพณีวัฒนธรรมต่างๆ ที่มีลักษณะไม่แตกต่างกัน การทำมีดอรัญญิกนั้นครุมีแรงบันดาลใจมาจากการที่หมู่บ้านของเราเป็นแหล่งทำมีดที่ใหญ่ที่สุด และมีชื่อเสียงที่สุดในประเทศไทยจนถึงระดับโลก และสิ่งที่ครูบุญสมและชาวอรัญญิก ภาคภูมิใจมากที่สุดในชีวิตและไม่สามารถลืมที่จะพูดถึงได้คือ

เมื่อวันที่ 8 ธันวาคม 2519 พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช เสด็จมาเยือนหมู่บ้าน เพื่อทอดพระเนตรการตีมีดของชาวบ้าน และ พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช ทรงชี้แนะแนวทางการตีมีด กับชาวบ้านว่า การตีมีด จะต้องใช้เหล็กหนาบของรถยนต์ ซึ่งจะมีน้ำมันเครื่องที่ทำให้เหล็กมีดแข็งแรง พร้อมกับทรงรับสั่งและพระราชทานทรัพย์ส่วนพระองค์ให้ชาวบ้าน เพื่อทำมีดจำลองของพระมหากษัตริย์ทุกพระองค์ แล้วนำไปไว้ที่ห้องโถงทุ่งมะขามหย่อง ตำบลบ้านใหม่ อำเภอพระนครศรีอยุธยา เพื่อจัดแสดงไว้เป็นที่ระลึก และเป็นพิพิธภัณฑสถานให้ลูกหลานได้ชม ก่อนหน้านั้น นายบุญสม ได้ตีเคียว ซึ่งเป็นเคียวเกี่ยวข้าวอย่างดีจำนวน 2 เล่ม ถวายพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช และสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์

3. ผลิตภัณฑอรัญญิกกับการพัฒนาท้องถิ่น

คุณพงษ์ศิริ อ่อนลา นักวิชาการพัฒนาชุมชน (พัฒนาการประจำตำบลท่าช้าง) ตั้งเดิม ในส่วนของตัวแทนหน่วยงานราชการที่รับผิดชอบเกี่ยวกับการส่งเสริมผลิตภัณฑมีดอรัญญิกได้เล่าให้ฟังว่าหมู่บ้านต้นโพธิ์ ไม้หนอง ตำบลท่าช้าง อำเภอนครหลวง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา เป็นแหล่งผลิตมีดอรัญญิกที่มีชื่อเสียงโด่งดังเป็นที่รู้จักกันทั่วไปมีชื่อเสียงทั้งในด้านฝีมือการตีมีดและการใช้เหล็กคุณภาพดีในการผลิต ปัจจุบันการตลาดไม่เหมือนแต่ก่อนที่ต้องรอคนเดินเข้ามาซื้อสินค้าหน้าร้าน

เพียงอย่างเดียว ซึ่งได้มีการออกไปหาลูกค้าในส่วนต่างๆของประเทศต่อมาได้มีการพัฒนาจากการใช้วัตถุดิบที่เป็นเหล็ก โดยเริ่มใช้สแตนเลสเป็นวัตถุดิบในการผลิตมีด ซึ่งทำให้ลูกค้าพึงพอใจในสินค้ามากขึ้นและได้รับความนิยมอย่างแพร่หลายเพราะมีดที่ทำจากสแตนเลสนั้นจะไม่ขึ้นสนิมเหมือนกับมีดที่ทำจากเหล็ก ต่อมาเมื่อประเทศไทยได้มีการติดต่อค้าขายกับต่างประเทศมากขึ้น เช่น ประเทศทางทวีปยุโรป ทวีปเอเชีย ทวีปอเมริกา เป็นต้น

ซึ่งประเทศเหล่านี้มีความต้องการในการใช้เครื่องใช้บนโต๊ะอาหารจากสแตนเลส จึงเป็นจุดเริ่มต้นในการพัฒนาจากการผลิตมีดในครัวเรือนมาเป็นการผลิตเครื่องใช้บนโต๊ะอาหารที่ผลิตจากสแตนเลสจึงทำให้ผลิตภัณฑ์อัญมณีมีความหลากหลายมากขึ้นเพิ่มความสวยงามและเป็นที่สนใจของนักท่องเที่ยวไม่ว่าจะเป็นคนไทยหรือต่างชาติและในช่วงที่ผ่านมาหลายๆ หน่วยงานได้เข้ามาให้การสนับสนุนส่งเสริมประชาสัมพันธ์ เช่น กระทรวงมหาดไทย, กระทรวงอุตสาหกรรม, จังหวัดพระนครศรีอยุธยา, กรมการพัฒนาชุมชน, กระทรวงพาณิชย์, สำนักงานพาณิชย์จังหวัดพระนครศรีอยุธยา, การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (ททท.) จึงทำให้ชุมชนอัญมณีสามา การสร้างงานสร้างรายได้ให้กับตัวเองและชุมชนอย่างมั่นคงและยั่งยืน

การอภิปรายผล

จากการศึกษาการถ่ายทอดภูมิปัญญาอัญมณี พบว่ามีความสอดคล้องกับ ธวัช ปุณโณธก (2531, หน้า 40) ได้ให้ความหมายว่า ภูมิปัญญาชาวบ้านความรอบรู้ของชาวบ้านที่เรียนรู้จากประสบการณ์สืบทอดกันมาทั้งทางตรงและทางอ้อม คือ ประสบด้วยตนเองหรือเรียนรู้จากผู้ใหญ่ หรือความรู้ที่สะสมต่อกันมา ภูมิปัญญาไม่ได้หมายถึงแต่ในอดีต แต่หมายถึงศักยภาพในการสานความรู้ใหม่ ๆ นั่นคือ ภูมิปัญญายุคหนึ่งสมัยหนึ่งย่อมมีการเปลี่ยนแปลงไปตามการพัฒนาความรู้ของสังคม จากการศึกษาพบว่ามีส่วนคล้ายกับ ปฐม นิคมานนท์ (2535, หน้า 34) ได้กล่าวถึง การถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น ว่าหมายถึง วิธีการส่งต่อความรู้ ความชำนาญ หรือค่านิยมที่มีอยู่ไปยังบุคคลอื่น อาจเป็นเครือญาติหรือสมาชิกคนอื่นในชุมชนก็ได้ อาจจะเป็นการถ่ายทอดโดยตรง โดยทางอ้อมด้วยการจูงใจหรือไม่จูงใจ มีการเรียกค่าตอบแทนหรือไม่ก็ได้จากการศึกษามีต่ออัญมณีหรือแม้แต่การถ่ายทอดการปรับตัวของผลิตภัณฑ์อัญมณี สุดารัตน์ ภัทรดุลทักษ์ (2548, หน้า 78) ได้กล่าวถึงการถ่ายทอดความรู้ ว่า การถ่ายทอดความรู้หมายถึง การบอกหรือการสอนวิชาความรู้ให้ผู้เรียนเข้าใจนำไปปฏิบัติได้ ซึ่งแต่เดิมภูมิปัญญาท้องถิ่นมักจะมีการถ่ายทอดความรู้ให้แก่ผู้เรียน หรือกลุ่มเป้าหมายโดยอัตโนมัติ โดยที่ไม่ได้เรียนวิชาการสอนจากสถาบันแต่จะใช้สามัญสำนึกแบบสังคมประกิต คือ การสอนที่เกิดขึ้นจากการเลียนแบบ และจดจำสืบทอดกันมาในครอบครัวโดยการใช้การถ่ายทอด ซึ่งจะมีด้วยกัน 4 วิธีคือ

1. ใช้วิธีสาธิต คือ การทำให้ดูเป็นตัวอย่าง อธิบายทุกขั้นตอน เพื่อให้ผู้เรียนฝึกหัดทำให้เข้าใจแล้วให้ผู้เรียนปฏิบัติตามที่สาธิตไว้ทุกขั้นตอน

2. ใช้วิธีการปฏิบัติจริง คือ ฟังคำบรรยาย อธิบาย สาธิตและนำไปปฏิบัติจริง ซ้ำๆ จนเกิดความชำนาญ เพราะผลงานที่จะใช้ดำรงชีวิตได้ ต้องเป็นผลงานที่เกิดขึ้นจริงนำเอาไปใช้ประโยชน์ได้ ไม่ใช่ผลงานที่กล่าวอ้างไว้ในตำราเท่านั้น กลุ่มเป้าหมายของภูมิปัญญาท้องถิ่น ผู้เรียนหรือ

กลุ่มเป้าหมายที่รับการถ่ายทอดภูมิปัญญาจากผู้รู้ในท้องถิ่น ส่วนมากจะเป็นคนในครอบครัว เป็นญาติ โดยสายเลือด เนื่องจากความรู้บางอย่างผู้รู้ทั้งหลายมักหวงแหนมาก จะไม่แพร่พรายให้คนอื่นรู้

3. สื่อต่างๆ ในปัจจุบันมีมากมายหลายประเภท ภูมิปัญญาสามารถถ่ายทอดความรู้โดยใช้สื่อต่างๆ ได้อย่างสะดวก หน่วยงานต่างๆ ที่ให้การสนับสนุนภูมิปัญญาก็สามารถถ่ายทอดสื่อบทความรู้ได้อย่างกว้างขวาง

4. ความจำเป็นในการผลิต ทำให้ภูมิปัญญาต้องถ่ายทอดความรู้สู่บุคคลอื่นๆ นอกเหนือจากคนในครอบครัวหรือผู้สืบสายเลือด เพื่อต้องการเพิ่มผลผลิตสู่ตลาด ภูมิปัญญาท้องถิ่น ได้แก่ บุคคลผู้มีความรู้ความสามารถ มีประสบการณ์ในการทำงานนั้นๆ อย่างมากมาย ความรู้ดังกล่าวเป็นความรู้ที่นำมาปฏิบัติ มีผลผลิตที่เป็นรูปธรรม เป็นความรู้ที่มีความสำคัญในการดำรงชีวิตของคนในท้องถิ่น ความรู้ ความสามารถดังกล่าวเป็นสิ่งที่สั่งสมมานาน เป็นโครงสร้างความรู้ที่มีหลักการ มีเหตุผลในตัวเองที่น่าศึกษา ควรอนุรักษ์และสืบทอด ผู้ที่ได้ชื่อว่าเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นนั้นมียุ่มาหลายในท้องถิ่น แต่ละคนต่างมีความรู้ความสามารถ มีประสบการณ์ มีผลงานเพื่อการดำรงชีวิตที่แตกต่างกันออกไปหลายสาขา

สรุปแนวคิดเกี่ยวกับการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นจากการศึกษาพบว่า การถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นเรื่องของการสืบทอดประสบการณ์จากอดีตจนถึงปัจจุบันที่เป็นไปอย่างต่อเนื่อง มีทั้งการถ่ายทอดความรู้ภายในชุมชน การถ่ายทอดภายในครัวเรือน การฝึกจากผู้รู้ผู้ชำนาญเฉพาะอย่าง ทั้งนี้วิธีการถ่ายทอดภูมิปัญญาให้แก่เด็กและผู้ใหญ่ก็จะใช้วิธีที่แตกต่างกันออกไป

การพัฒนาท้องถิ่นก็ เช่น กันเกิดการสร้างงานสร้างรายได้ให้กับชุมชนในหลายๆด้านไม่ว่าจะเป็น สังคม เศรษฐกิจ หรือวัฒนธรรม เกิดการรวมกลุ่มของคนในชุมชนเกิดแหล่งเรียนรู้ทางภูมิปัญญาที่จะสามารถพัฒนาคนในชุมชนเกิดการวางแผนคุณค่าทางวัฒนธรรมของตัวเองและพร้อมที่จะถ่ายทอดให้กับคนรุ่นหลังจนทำให้ชุมชนเข้มแข็งและสามารถพึ่งตัวเองได้ซึ่งมีความสอดคล้องกับทวิศศักดิ์ นพเกษตร (2542, หน้า 20-21) ได้กล่าวถึงความเข้มแข็งของชุมชนว่า ชุมชนจะเข้มแข็งได้นั้นต้องมีลักษณะเป็นประชาคมสูง โดยประชาคมจะมีส่วนร่วมในการถักทอความเข้มแข็งให้เกิดขึ้นในชุมชน และประชาสังคมที่เข้มแข็งจะต้องประกอบด้วยองค์ประกอบเหล่านี้ คือ

1. จิตสำนึกประชาสังคม คือ การสำนึกว่าตนเองเป็นเจ้าของปัญหาชุมชน และมีเจตจำนงที่จะเข้าร่วมรับผิดชอบและร่วมแก้ไขปัญหากับฝ่ายต่าง ๆ ยอมรับในการรวมตัวและความคิดเห็นอย่างเท่าเทียมกัน ด้วยมิตรภาพในการเรียนรู้ร่วมกันหรือแก้ปัญหาที่เผชิญอยู่ ให้ความสำคัญกับศักยภาพของปัจเจกชนในชุมชน ยอมรับและเห็นคุณค่าของความแตกต่างหลากหลายของสมาชิกในชุมชนในการร่วมทำงานด้วยกัน การมีส่วนร่วมในกิจกรรมการแก้ปัญหาชุมชนเป็นตัวกระตุ้นให้เกิดสำนึกความเป็นชุมชน

2. โครงสร้างพื้นฐานสาธารณะและช่องทางสื่อสาร หมายถึง โครงสร้างพื้นฐานเพื่อให้ผู้มีโอกาสสื่อสารพูดคุยถึงปัญหาร่วมกันไม่ว่าจะเป็นการพูดที่เป็นทางการหรือไม่เป็นทางการ การให้มีเวทีประชาคม (civic forum) ในรูปแบบต่าง ๆ จึงเป็นที่ที่จะสร้างความเป็นพลเมืองให้แก่ประชาชนในการร่วมกันแก้ไขปัญหาของชุมชนและสาธารณะ โดยพื้นฐานที่สุดคือ การพบปะของผู้คนเป็นครั้งคราว เช่นการพบปะกันกับเพื่อนบ้านในวัด การพูดคุยถึงประเด็นสาธารณะต่าง ๆ ในระดับถัดมา คือ การรวมกลุ่มกันเป็นกลุ่มงานด้านใดด้านหนึ่งหรือเป็นองค์กร เช่น กลุ่มสหกรณ์ กลุ่มออมทรัพย์ เป็น

ต้น ระดับสูงสุดคือ องค์กรร่วม (umbrella organization) เปลี่ยนที่เชื่อมองค์กรสมาชิกและสมาชิกเข้าหากันเป็นเครือข่ายชุมชน องค์กรต่าง ๆ ในประชาสังคมที่เข้มแข็งการพบปะกันในเวทีประชาสังคม ประชาชนมีโอกาสเข้าร่วมในการพูดถึงปัญหาความเป็นอยู่ของชุมชนไม่เพียงในเวทีวงเล็ก หากแต่รวมไปถึงเวทีขนาดใหญ่ด้วย

3. กระบวนการเรียนรู้ของชุมชนและการตัดสินใจ การตัดสินใจในกิจกรรมสาธารณะจำต้องดำเนินการหลังกระบวนการเรียนรู้ของชุมชน ซึ่งหมายถึง สิ่งซึ่งประชาชนเรียนรู้ซึ่งกันและกันผ่านการแลกเปลี่ยนข้อมูล ความคิดกับชุมชนสาธารณะซึ่งกระบวนการเรียนรู้ไม่ใช่ประชาชนหรือชุมชนเพียงรับฟังข้อมูลและข้อเสนอแนะเท่านั้น ประชาชนจำต้องพูดคุยถกเถียง แลกเปลี่ยนความคิดเห็นซึ่งกันและกัน เพราะไม่มีใครมีประสบการณ์ที่เหมือนกันในเรื่องเดียวกัน ต่างคนต่างมีประสบการณ์และมองสิ่งเดียวกันจากมุมมองและการให้คุณค่าที่แตกต่างกัน ชุมชนที่มีประชาคมที่เข้มแข็งจึงเป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้

4. ภาวะการเป็นผู้นำและผู้นำชุมชน ลักษณะเด่นของชุมชนที่มีความเป็นประชาสังคมไม่ได้อยู่ที่จำนวนและและที่อยู่ของผู้นำ แต่อยู่ที่วิถีทางที่ผู้นำสัมพันธ์กับคนอื่น ผู้นำต้องสร้างโอกาสให้แก่ผู้ที่จะเข้ามามีส่วนร่วม และริเริ่มสร้างสรรค์ไม่פקพาความคิด หรือการเป็นเจ้าของปัญหาหรือเจ้าของชุมชนชุมชนจะเต็มไปด้วยภาวะการนำจากผู้นำที่หลากหลายที่มีความสามารถต่าง ๆ กัน มีวิสัยทัศน์ก้าวไกลมองปัญหาชุมชนอย่างเชื่อมโยงพร้อมที่จะแลกเปลี่ยนเรียนรู้ข้อมูล ความคิดเห็น ผู้นำที่หลากหลายเหล่านี้จะไม่ค่อยแตก ต่างจากชาวบ้านคนอื่น คือ ไม่มีชนชั้นผู้นำที่แยกจากผู้ตามและคอยปกป้องฐานะของตนเอง รวมทั้งการควบคุมการกระทำของผู้อื่นอย่างเข้มงวด หากแต่ผู้นำที่ฝึกตัวเองเข้ากับชุมชนอย่างแนบแน่นและทำประโยชน์เพื่อชุมชน

5. ความสัมพันธ์ระหว่างคนกับสถาบันและชุมชนที่มีความเข้มแข็งเป็นประชาสังคม ในอดีตการดำรงอยู่ของชุมชนมักพึ่งพารัฐ หรืออิงอาศัยรัฐเป็นหลักส่งผลให้รัฐมีภาระรับผิดชอบชุมชนทุกด้าน จนไม่สามารถตอบสนองความต้องการได้หมดครบถ้วน นำมาซึ่งความไร้ประสิทธิภาพในที่สุดสำหรับความเป็นประชาสังคมนั้น ความสัมพันธ์แนวระนาบในชุมชนที่ไม่เป็นประชาสังคมพบว่าความสัมพันธ์ระหว่างคนกับคน หรือความสัมพันธ์ระหว่างคนกับสถาบันทางสังคมเป็นความสัมพันธ์ในแนวตั้งหรือแบบอุปถัมภ์ ข้อมูลที่ไหลผ่านช่องทางความสัมพันธ์ในแนวตั้งมากเชื่อถือได้น้อย และความสัมพันธ์ในแนวตั้งยังมีส่วนก่อให้เกิดการปกครองแบบมาเฟียที่ทำให้เศรษฐกิจการเมืองเกิดความล่าช้า

สรุปได้ว่า ที่ทำให้ชุมชนตีมีดอรัญญิกเข้มแข็งและสามารถพัฒนาท้องถิ่นตนเองจนสามารถพึ่งตัวเองได้ โดย ไม่ต้องรอการช่วยเหลือจากภายนอกแต่เพียงฝ่ายเดียวเกิดความรักความสามัคคีหวงแหนมรดกทางภูมิปัญญาของบรรพบุรุษจึงเกิดการพัฒนาต่อยอดปรับเปลี่ยนตามสถานการณ์

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะสำหรับภายในชุมชน

1. คนในชุมชนควรเห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าประโยชน์ส่วนตัว
2. คนในชุมชนควรมีความสามัคคีในหมู่คณะเพื่อก่อให้เกิดชุมชนเข้มแข็ง

2. ข้อเสนอแนะสำหรับหน่วยงานภายนอก

1. หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรนำเอาข้อมูลที่ได้จากการศึกษาครั้งนี้ไปประยุกต์ใช้เพื่อวางแผนในการส่งเสริมเพื่อพัฒนาการอนุรักษ์ภูมิปัญญาและการท่องเที่ยวของชุมชนที่มีต่อรัฐวิสาหกิจ
2. สถาบันการศึกษาที่อยู่ภายในชุมชนควรเห็นถึงความสำคัญของภูมิปัญญาและมีส่วนร่วมในการสืบทอดภูมิปัญญา โดย การสอดแทรกหลักสูตรการเรียนการสอนให้กับนักเรียนให้มากกว่านี้
3. สถาบันอื่นๆ ควรเข้ามาช่วยส่งเสริมในการทำสื่อโฆษณาประชาสัมพันธ์ในรูปแบบต่างๆ เพื่อให้เป็นที่รู้จักมากยิ่งขึ้น

บรรณานุกรม

จักรพันธ์ โสมะเกษตริณ 2551 การจัดการภูมิปัญญาท้องถิ่นศรีสะเกษ เพื่อการแข่งขันอย่างยั่งยืน รายงานวิจัยกรุงเทพมหานคร:สำนักการวิจัยแห่งชาติ

กรมวิชาการ 2540 ภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการจัดการเรียนการสอนในระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษา. กรุงเทพฯ: กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ.

รัตนะ บัวสนธ์ 2539 “การวิจัยและพัฒนาการศึกษา” ในวารสารคณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ปีที่ 1 ฉบับที่ 1 พฤษภาคม – สิงหาคม หน้า 1-11

สมัย เสรี พงศ์พิศ 2529 สู่รากเหง้า กรุงเทพฯ เทียนวรรณ คำนวันที่ 9 มกราคม 2560 จาก www.anchan.lib.ku.ac.th

ธวัช ปุณโณทก. 2531 ภูมิปัญญาชาวบ้านอีสาน ทศนะของอาจารย์ปรีชา พิณทองทิศทางหมู่บ้านไทย.กรุงเทพฯ : เจริญวิทย์การพิมพ์. คำนวันที่ 9 มกราคม 2560 จาก thesis.rru.ac.th

เอกวิทย์ ณ ถกลาง. 2540. ภูมิปัญญาสี่ภาควิถีชีวิตและกระบวนการเรียนรู้ของชาวบ้านไทย. นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช. คำนวันที่ 9 มกราคม 2560 จาก nattphaong.blogspot.com

กล้า สมตระกูล. (2536). เครือข่ายการเรียนรู้ ยุทธศาสตร์การพัฒนาเพื่อความยั่งยืน.

ม.ป.ท. : ม.ป.พ.

ธวัช ปุณโณทก. (2531). ทิศทางหมู่บ้านไทย. กรุงเทพมหานคร : เจริญการพิมพ์.

ประเวศ วะสี. (2534). สรุปผลการสัมมนาทางวิชาการเรื่องภูมิปัญญาชาวบ้านกับการดำเนินงาน

วัฒนธรรม. กรุงเทพมหานคร : สำนักคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ

_____. (2536). แนวโน้มการเปลี่ยนแปลงสังคมไทย. ขอนแก่น : ม.ป.ท.

_____. (2545). วิถีมนุษย์ในศตวรรษที่21 สู่ภพภูมิใหม่แห่งการพัฒนา. กรุงเทพมหานคร :

มูลนิธิสตรีศึกษาวิจัย.

เพ็ญศรี ฉิรินังและคณะ. (2554). รายงานการวิจัยเรื่องการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นของ

กลุ่มหมู่บ้านเบญจรงค์ดอนไถ่ดี อำเภอกะทู้ม่วน จังหวัดสมุทรสาคร. ม.ป.ท. : สำนักงานคณะกรรมการอุดมศึกษา

เวกวรรณ ฉำสันเทียะ. (2541). การศึกษาการจัดการศึกษาเพื่อถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นใน

โรงเรียนประถมศึกษาจังหวัดชัยภูมิ กรณีศึกษากลุ่มไทลาว. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหา

บัณฑิต มหาวิทยาลัยขอนแก่น.

สกุลพร หศิภาพร. (2556). การสร้างรูปแบบการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในโรงเรียนสังกัด
องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น. วิทยานิพนธ์หลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาบริหารการ
ศึกษา วิทยาลัยบัณฑิตศึกษาด้านการจัดการ มหาวิทยาลัยศรีปทุม.

สุดารัตน์ ภัทรดุลพิทักษ์และคณะ. (2548). การจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นผ้าฝ้ายย้อมสี
เปลือกไม้บ้านโนนศึกษา ตำบลนาอุดม อำเภอโพนทอง จังหวัดร้อยเอ็ด. ร้อยเอ็ด :
มหาวิทยาลัยราชภัฏร้อยเอ็ด

โกวิทย์ พวงงาม. (2553). การจัดการตนเองของชุมชนและท้องถิ่น. กรุงเทพฯ: บพิธการพิมพ์.

โกวิทย์ พวงงาม. (2545). การเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน. ม.ป.ท.